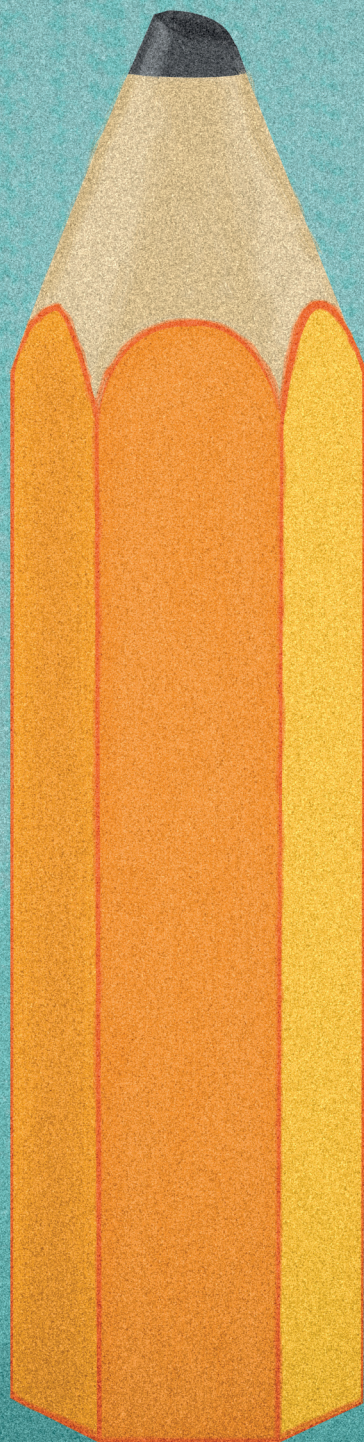

T&Y

TALOUS JA YHTEISKUNTA

nro 4 | 2020 | Irtonumero 10,00 Euroa | www.labour.fi

EI ENÄÄ
PENAALIN
TERÄVIN KYNÄ

JULKAISIJA

Palkansaajien tutkimuslaitos
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
P. 040 940 1940
www.labour.fi

TOIMITUS

Päätoimittaja *Elina Pylkkänen*
Toimittaja *Heikki Taimio*
P. 040 940 1940

TOIMITUSNEUVOSTO

Jaakko Haikonen
Teemu Hirvonen
Ilkka Kaukoranta
Jyrki Kemppainen
Pirjo Pajunen
Youssef Zad

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 30,00 Euroa
Irtonumero 10,00 Euroa

TILAUKSET

Aila Mustonen
P. 040 940 1941
aila.mustonen@labour.fi

VALOKUVAUS

Maarit Kytöharju

KANSI JA ULKOASU

Niilas Nordenswan,
Nordenswan & Siirilä Oy

TAITTO

Aila Mustonen

PAINOPAikka

Kirjapaino Jaarli Oy

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)

48 VUOSIKERTA | 4 NUMEROA VUODESSA

VUOSIKERTA 30,00 EUROA | IRTONUMERO 10,00 EUROA
www.twitter.com/TYlehti | www.facebook.com/TYlehti

1 PÄÄKIRJOITUS

HEIKKI TAIMIO

Mikä poikia vaivaa?

2 HAASTATTELU

HEIKKI TAIMIO

Suomen ehdoton vahvuus on tasa-arvoinen ja korkealaatuinen koulutusjärjestelmä – Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen johtaja Jussi Välimaan haastattelu

12 ALEKSI KALENIUS

Suomen koulutustaso kansainvälisessä vertailussa

18 KOLUMNI

ELINA PYLKKÄNEN

Liikkuvuus on luovuutta

20 TUOMO SUHONEN & HANNU KARHUNEN

Onko perheen sosioekonomisella asemalla merkitystä koulutuspolulla?

26 JANI EROLA & ELINA KILPI-JAKONEN & LUCIA RUGGERA

Koulutuksen yhteys sosiaaliseen liikkuvuuteen vahvistuu

34 LUKUVIHJE

MARKUS JÄNTTI

Juho Saari & Niko Eskelinen & Liisa Björklund:
Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa
Juho Saari: Samassa veneessä – Hyvinvointivaltio eriarvoistuvassa yhteiskunnassa
Maija Mattila (toim.):
Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020

36 TUOMO SUHONEN & HANNU KARHUNEN & TUOMAS PEKKARINEN & TUOMO VIRKOLA

Mitä voimme odottaa opiskelijavalinnan uudistukselta?

42 KOLUMNI

TUOMO SUHONEN

Pienillä eroilla on suuri merkitys koulutusvalinnoissa

44 JUHANI RAUTOPURO & KARI NISSINEN

Suomalaisten talousosaaminen – kunnossa vai retuperällä?

50 JANNE METSÄMÄKI & MERLI VANALA

Aikuiskoulutustuki turvana työn muutoksissa

56 TARMO LEMOLA

Askelmerkkejä rakenteita uudistavalle tutkimus- ja innovaatiopolitiikalle

62 ANTTI MERILEHTO & ANTTI SYVÄNIEMI

Analytiikka mullistaa koulutustarpeen paremman ennustettavuuden

68 LUKUVIHJE

HANNU KARHUNEN

Pasi Sahlberg & William Doyle: Let the Children Play: How More Play Will Save Our Schools and Help Children Thrive

69 LUKUVIHJE

SAMI JYSMÄ

Anne Case & Angus Deaton: Deaths of Despair and the Future of Capitalism

Koulutuksen yhteys sosiaaliseen liikkuvuuteen vahvistuu

Suomalaisen yhteiskunnan luokkarakenne on valkokaulustunut viime vuosikymmeninä. Muutos näkyy myös sosiaalisen liikkuvuuden sisällöllisenä muutoksena. Huomattavasti suurempi osa kohorteista syntyy hyväosaisiin perheisiin ja säilyttää tämän aseman itse. Myös aseman heikkeneminen sukupolvien välillä on entistä tavallisempaa. Samalla väestön koulutustaso on noussut. Muutosten myötä koulutuksen yhteys sosiaaliseen liikkuvuuteen on vahvistunut ja sen odotetaan vahvistuvan myös lähitulevaisuudessa. Hyväosainen perhetausta edesauttaa erityisesti vähän koulutettuja lapsia säilyttämään yhteiskunnallisen asemansa.

ARTIKKELI

JANI EROLA

Professori

TURUN YLIOPISTO

jani.erola@utu.fi

ELINA KILPI-JAKONEN

Apulaisprofessori

TURUN YLIOPISTO

elina.kilpi-jakonen@utu.fi

LUCIA RUGGERA

Erikoistutkija

TURUN YLIOPISTO

lucia.ruggera@utu.fi

Suomen väestön koulutustaso on noussut koko itsenäisyyden ajan. Kyseessä ei ole maamme erityispiirre, vaan pikemminkin olemme seuranneet yleistä globaalia trendiä, jossa koulutuksella mitattu inhimillisen pääoman määrä kasvaa lähes kaikkialla. Yhteiskunnat investoivat kansalaistensa koulutukseen osittain siksi, että mahdollisuuksien tasa-arvoa pidetään tärkeänä tavoitteena. Ajatellaan, että kaikilla lapsilla, joilla on samankaltaiset kyvyt ja motivaatio, pitäisi olla samanlaiset mahdollisuudet päätyä eri asemiin yhteiskunnassa – riippumatta siitä, millaiseen perheeseen he ovat sätuneet syntymään.

Koska koulutus on tärkein aikuisiän sosiaalista asemaa selittävä (tai ainakin tärkein muita tekijöitä välittävä) tekijä, on mahdollisuuksien tasa-arvoon helpointa vaikuttaa varmistamalla perhetaustan mukaan tasa-arvoinen pääsy koulutukseen. Koulutuksen tasa-arvoistuminen näyttääkin lisänneen ylisukupolvista sosiaalista liikkuvuutta Suomessa (EROLA

2009) sekä muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa (BREEN JA MÜLLER 2020).

HYVÄOSAISUUS LISÄÄNTYY, ETENKIN VANHEMPIEN JOUKOSSA

Sosiaalisen liikkuvuuden rakenteellisissa reunaehdoissa on samaan aikaan tapahtunut Suomessa kuitenkin myös toinen, keskusteluissa huomattavasti vähemmän esillä ollut muutos. Kuten kuviosta 1 näkyy, vanhempien luokkarakenne on muuttunut 1951–1955 syntyneistä kohorteista 1976–1980 syntyneisiin verrattuna jossain määrin jopa enemmän kuin lasten oma yhteiskuntaluokka-asemien jakauma.

**Luokkarakenteen
valkokaulustuminen on
merkinnyt hyväosaisten osuuden
kasvua niin vanhempien kuin
heidän lastensakin joukossa.**

Entistä suuremmalla osalla väestöä on muu kuin maanviljelijä- tai työläistäus-

Kuva
OLLI SULIN

JANI EROLAN, ELINA KILPI-JAKOSEN (vas.) ja LUCIA RUGGERAN mukaan korkeakoulutetuille perhetaustalla on vähiten merkitystä oman aseman saavuttamiselle.

ta. Kaikista hyväosaisimpiin perheisiin (vanhempien yhteiskuntaluokka-asetat I ja II, ylempät ja alemmat professio-ammattit, ks. oheinen laatikko) syntyneiden lasten osuus on yli kaksinkertaistunut, nousten noin 16 prosentista 37 prosenttiin. Samanaikaisesti niiden miesten osuus, jotka itse päätyvät näihin hyväosaisimpiin luokkiin on kasvanut 32 prosentista 45 prosenttiin ja naisten vastaava osuus 25 prosentista 45 prosenttiin. Naisten ja miesten välinen ero näkyy yhä siinä, että miehet ovat naisia todennäköisemmin kaikista korkeimmassa professioluokassa (luokka I).

Niin vanhempien kuin lastenkin luokka-asetat ovat parantuneet, koska työmarkkinoiden rakenne on kummankin sukupolven kohdalla niin sanotusti valkokaalustunut ja luokkarakenteessa näkyvä hyväosaisuus monella mittarilla arvioiden lisääntynyt.

MITEN KOULUTUKSEN JA SOSIAALISEN LIIKKUVUUDEN YHTEYDEN OLETTAAN MUUTTUVAN?

Kun luokkarakenne muuttuu keskimäärin suotuisammaksi, mutta lasten luokkarakenne vähemmän kuin vanhempien, tarkoittaa tämä vääjäämättä,

että sosiaalisen laskun todennäköisyys yhteiskunnassa lisääntyy ja sosiaalisen nousun mahdollisuudet vähenevät. Mitä tällaisessa tilanteessa tapahtuu koulutuksen ja sosiaalisen liikkuvuuden väliselle yhteydelle?

Yksi mahdollinen vaikutus on, että koulutuksen merkitys sosiaalisessa liikkuvuudessa kasvaa. Korkeimpiin yhteiskunnallisiin asemiin on enemmän tulijoita, koska on enemmän lapsia, jotka haluavat saavuttaa saman korkean aseman kuin vanhempansa, ja asemien saavuttamisen tärkeimpien koulutuksellisten kriteerien merkitys vahvistuu.

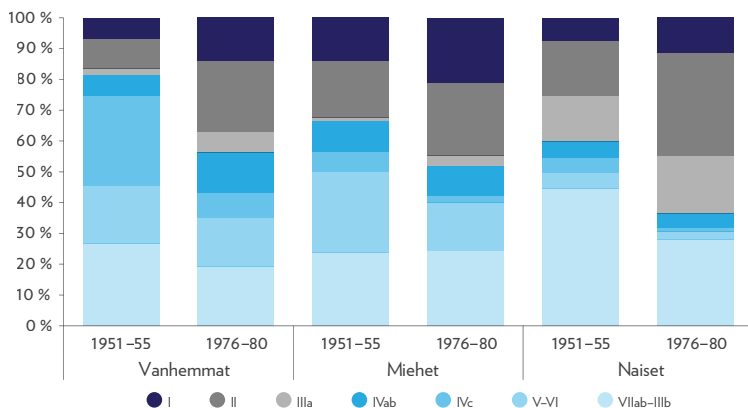
Vertailevasta tutkimuksesta löytyykin tukea tälle olettamukselle; kansainvälisesti koulutuksen merkitys ammatti-asemaan kiinnittymisessä on kasvanut. Tämä on tapahtunut siitä syystä, että osaamistarpeet ovat työmarkkinoilla nousseet, samoin kuin siksi, että tutkintojen arvostus itsessään on vahvistunut (BOL 2015).

Suomessa koulutukseen pääsy on eriarvoistunut, mikä heikentää sosiaalista liikkuvuutta.

Koulutukseen pääsyn tasa-arvoistuminen on ajanut sosiaalisen liikkuvuuden kasvua (BREEN JA MÜLLER 2020). Suomessa kuitenkin koulutuksen eriarvoistuminen näyttää viime vuodet olleen jopa kasvussa (HÄRKÖNEN JA SIRNIÖ 2020). Lisäksi vertaileva tutkimus eurooppalaisten yhteiskuntien välillä viittaa siihen, että vaikka perhetaustan yhteys kouluttautumiseen näyttää keskimäärin heikentyneen, löytävät kaikkein hyväosaisimmassa asemassa olevat vanhemmat entistä enemmän keinoja vaikuttaa positiivisesti lasten sosiaaliseen kiinnittymiseen muilla keinoin kuin koulutuksen kautta (PÖYLIÖ YM. 2018).

Taustalla on luultavasti kaksi mekanismia, joista ensimmäistä kuvaa niin sanottu *suhteellinen riskiaversioteoria*. Sen mukaan perheissä kannustetaan lapsia tekemään sellaisia koulutus- ja

Kuvio 1. Yhteiskuntaluokkiin jakautumisen muutos, 1951–55 ja 1976–80 syntyneet miehet ja naiset sekä heidän vanhempansa

Lähde: Omat laskelmat Tilastokeskuksen kokonaisaineistosta.

Erikson-Goldthorpe -luokat	Esimerkkiammatteja	Käyttämämme lyhenne
I Ylemmät professioammatit	Asianajajat, korkeakouluopettajat, toimitusjohtajat, erityisasiantuntijat	Hyväosaisin luokka
II Alemmat professioammatit	Opettajat, sosiaalityöntekijät, lentokapteenit, journalistit	
IIIa Toimistotyöntekijät	Useimmat toimistotyöntekijät, hallinnolliset apulaiset, johdon apulaiset	Keskiluokka
IVa+b Yksityisyritykset	Pienyritykset, käsityöläiset	
IVc Maanviljelijät	Maanviljelijät	
V-VI Ammattitaitoinen työväestö	Asentajat, putkimiehet, veturinkuljettajat, myös työnjohto	
VIIa,b Muu työväestö (ml. maataloudessa)	Koneenhoitajat, varastotyöntekijät, metsurit, eläintenhoitajat	Huono-osaisin luokka
IIIb Asiakaspalvelutyöntekijät	Tarjoilijat, kaupan kassat, kampaajat, talonmiehet	

KORKEAKOULUTUKSEN LAAJENTUESSA JA TASA-ARVOISTUESSA SAMANAIKAISESTI SE EI ENÄÄ VÄLTTÄMÄTTÄ TAKAA KORKEAA SOSIAALISTA ASEMAA.

työuravalintoja, jotka ensisijaisesti varmistavat sosiaalisen aseman pysymisen vähintään yhtä korkeana kuin vanhemmilla ja vasta toissijaisesti tavoittelevaan sosiaalista nousua (BREEN JA GOLDTHORPE 1997).

Toisen, *efektiivisesti ylläpidetyn eri-arvoisuuden* teorian mukaan etuoikeutetussa asemassa olevien vanhempien preferenssit muuttuvat, kun pääsy koulutuksen eri tasoille tasa-arvoistuu siinä määrin, ettei pelkkä korkeakoulutus riitä takaamaan lapsille korkeaa sosiaalista asemaa. Pelkän pitkälle kouluttautumisen sijaan he alkavat painottamaan subjektiivisia eroja lastensa koulutuksessa ja uravalinnoissa (LUCAS 2001).

Toisaalta niiden joukossa, jotka saavuttavat korkeakoulututkinnon, vanhempien perhetaustalla on vähiten merkitystä sille, millaiseen ammatilliseen asemaan päädytään – perhetaustan mukaiset sosiaaliset erot näkyvät ennen kaikkea eri koulutustasojille pääsemisessä (HOULT 1988). Hyväosaisimmassa asemassa olevista vanhemmista onkin eniten niin sanottua *kompensatioetua* silloin, kun lapsen omat kyvyt eivät riitä korkeimmille koulutuksen tasoille korkean sosiaalisen aseman varmistamiseksi (BERNARDI JA BAL-LARINO 2016).

SOSIAALISEN LIKKUVUUDEN MUUTOS SUOMESSA

Jaamme sosiaalisen liikkuvuuden tarkasteluamme varten luokat kolmeen: 1) korkeaa osaamistasoa vaativien ja korkean tulotason ammattien eli kaikkein hyväosaisimpaan luokkaan (Erikson-Goldthorpe-luokituksen luokat I ja II, ks. laatikko), 2) heterogeeniseen keskiluokkaan, joka pitää sisällään muun muassa yrittäjät ja sinikaulustyöntekijöiden työnjohdon ja vaativampaa osaamista vaativat ammatit (luokat IIIa ja IV–VI) sekä 3) matalaa osaamistasoa vaativi-

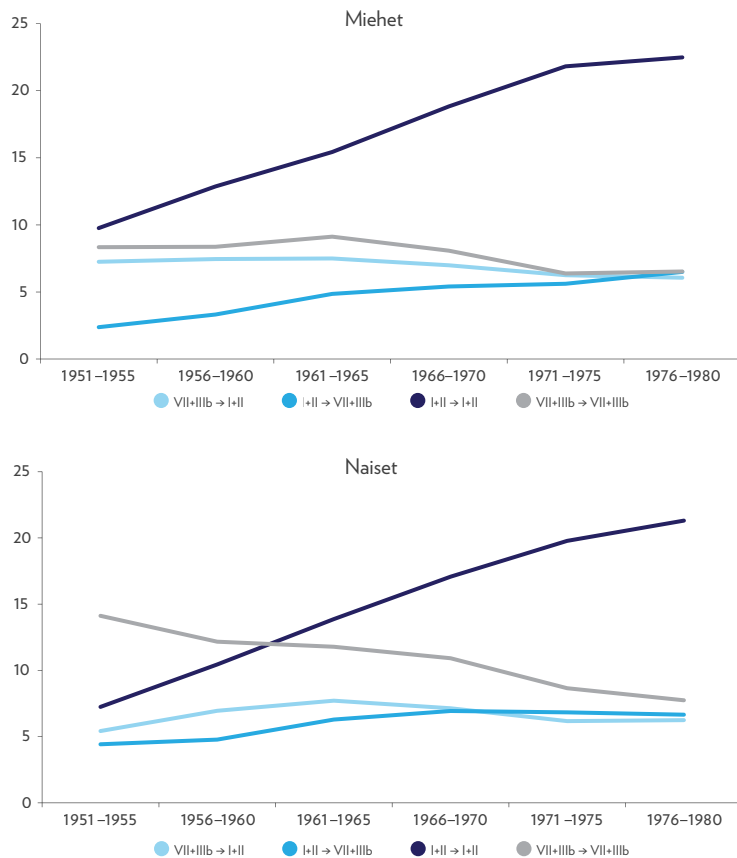
en ja matalan tulotason ammattien eli kaikkein huono-osaisimpaan luokkaan (luokat VIIab + IIIb). Keskitymme erityisesti sosiaaliseen pysyvyyteen hyväosaisimmassa ja huono-osaisimmassa luokassa sekä liikkuvuuteen näiden kahden ääripään välillä.

Koulutuksen merkitystä vertailemme neljässä kategoriassa: korkeintaan perusasteen suorittaneet, toisen asteen koulutuksen suorittaneet (lukio ja ammattikoulut), alimman ja alemman kor-

kea-asteen suorittaneet (ammattiopistot sekä kandin tutkinnot ammattikorkeakouluista ja yliopistoista) sekä ylemmän ja ylimmän korkeasteen suorittaneet (maisterin tutkinnot ammattikorkeakouluista ja yliopistoista sekä tutkijan-koulutus).

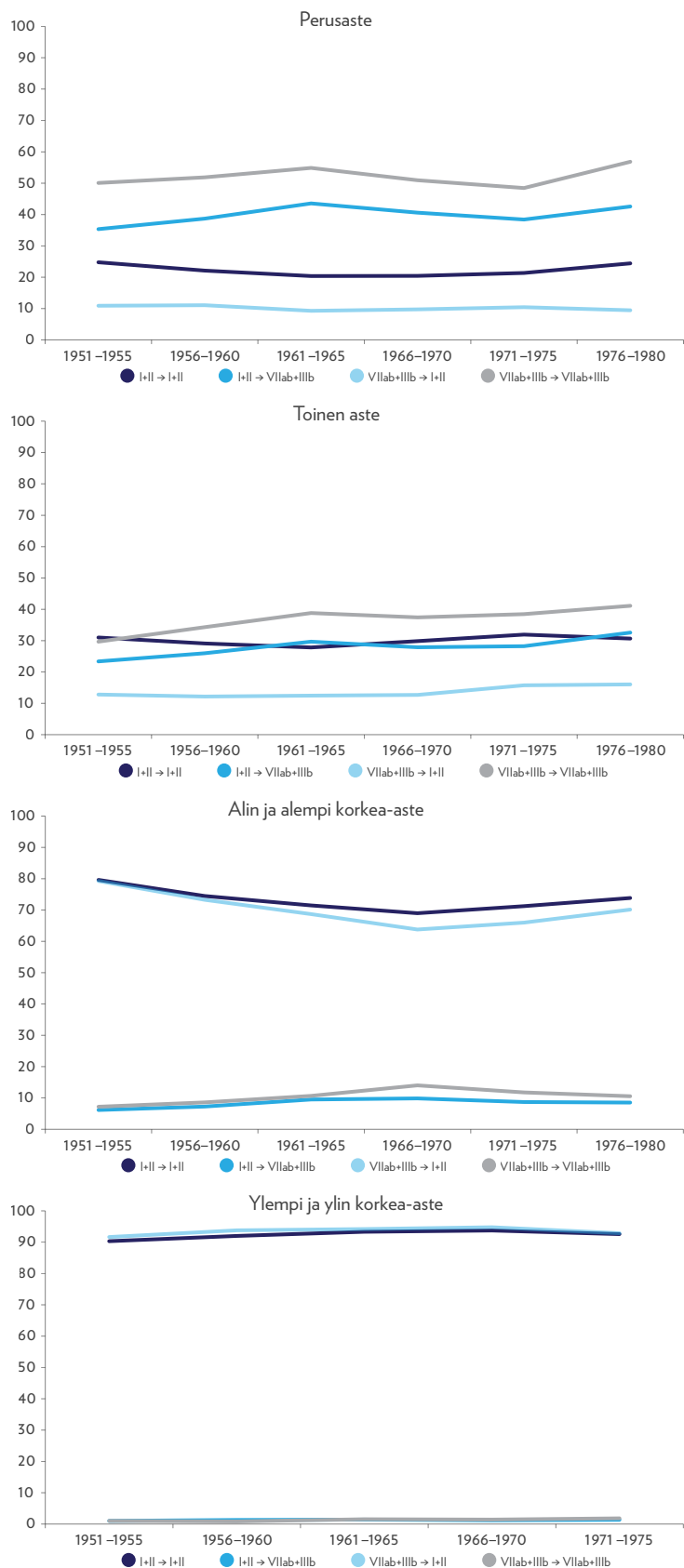
On hyvä muistaa muutokset, jotka vaikuttavat tutkittaviin kohortteihin: yhtenäinen peruskoulu, joka laajeni alueellisesti vuosina 1966–70 syntyneiden aikana kattamaan koko maan,

Kuvio 2. Sosiaalinen liikkuvuus 1951–80: niiden osuus, joka on liikkunut hyväosaisimman ja huono-osaisimman luokan välillä tai pysynyt niiden sisällä, jokaisen kohortin sisällä.

Lähde: Omat laskelmat Tilastokeskuksen kokonaisaineistosta.

Kuvio 3. Miesten sosiaalinen liikkuvuus 1951–80 koulutustasoittain vanhempien luokan sisällä.

Lähde: Omat laskelmat Tilastokeskuksen kokonaisaineistosta.

toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformit, ml. hakukelpoisuus opistoasteelle 1980-luvulla, ja ammatillisten opistojen (alimman korkea-asteen) muuttuminen ammattikorkeakouluksi 1990-luvun loppupuolella.

Kaikki tuloksemme tulevat kokonaisaineistosta, joka kattaa koko Suomen väestön. Tarkastelemme sosiaalista liikkuvuutta ja sen muutosta viisivuotissyntymäkorttien välillä, vanhimpien syntymäkohorttien ollessa 1951–1955 syntyneitä ja nuorimpien 1976–1980 syntyneitä. Lasten yhteiskuntaluokan (ja koulutuksen) mittaamme heidän ollessaan 35–39-vuotiaita ja heidän vanhempinsa yhteiskuntaluokan, kun lapset olivat 10–20-vuotiaita.

Suurin muutos: pysyvyys hyväosaisten luokassa on kasvanut.

Liikkuvuus kolmen luokan välillä on ollut kokonaisuudessaan miehillä noin 54 prosenttia kaikissa kohorteissa, kun taas naisilla siinä on ollut pientä laskua 61 prosentista 58 prosenttiin. Yli puolet näiden ikäluokkien suomalaisista on siis päätyneet eri yhteiskuntaluokkaan kuin omat vanhempansa. Tämä tasaisuus kätkee kuitenkin sisälleen myös vahvaa muutosta. Kuvioista 2 nähdään, miltä liikkuvuus näyttää jokaisen kohortin sisällä erityisesti hyväosaisten ja huono-osaisten luokan pysyvyyden ja niiden välisen liikkuvuuden suhteen.

Suurin muutos on tapahtunut hyväosaisten luokan pysyvyydessä: vanhimmassa kohortissa 10 prosenttia miehistä ja 7 prosenttia naisista oli syntynyt tähän luokkaan ja oli itse samassa luokassa 35–39-vuotiaana, kun taas nuorimmassa kohortissa vastaavat luvut olivat 22 prosenttia miehille ja 21 prosenttia naisille. Tätä muutosta on ajanut erityisesti yllä mainittu, näiden kohorttien perhetaustassa tapahtunut hyväosaisten luokan vahva kasvu.

Pysyvyys huono-osaisten luokassa on vastaavasti vähentynyt erityi-

sesti naisten keskuudessa, samoin kuin pysyvyys keskimmaisessa luokassa, mitä ei kuviossa näytetä. Nämä heijastavat myös näissä luokissa tapahtunutta rakenteellista muutosta erityisesti perhetaustan suhteen.

Liikkuvuuden suhteen muutosta näkyy erityisesti liikkuvuudessa alaspäin: niiden osuus, jotka syntyvät hyväosaimpaan luokkaan mutta päätyvät itse huono-osaisimpaan luokkaan, on kasvanut hieman, miehillä enemmän kuin naisilla. Liikkuvuus ylöspäin huono-osaisimmasta luokasta hyväosaimpaan on miehillä itse asiassa aavistuksen verran laskenut, kun taas naisilla oli ensin kasvua ja sen jälkeen pientä laskua; nuorimmassa kohortissa tätä liikkuvuutta on kuitenkin hieman enemmän kuin vanhimmassa.

**Huono-osaisia on noussut
hyväosaisten luokkaan aiempaa
vähemmän - osin siksi, että
huono-osaiset perheet ovat
vähentyneet.**

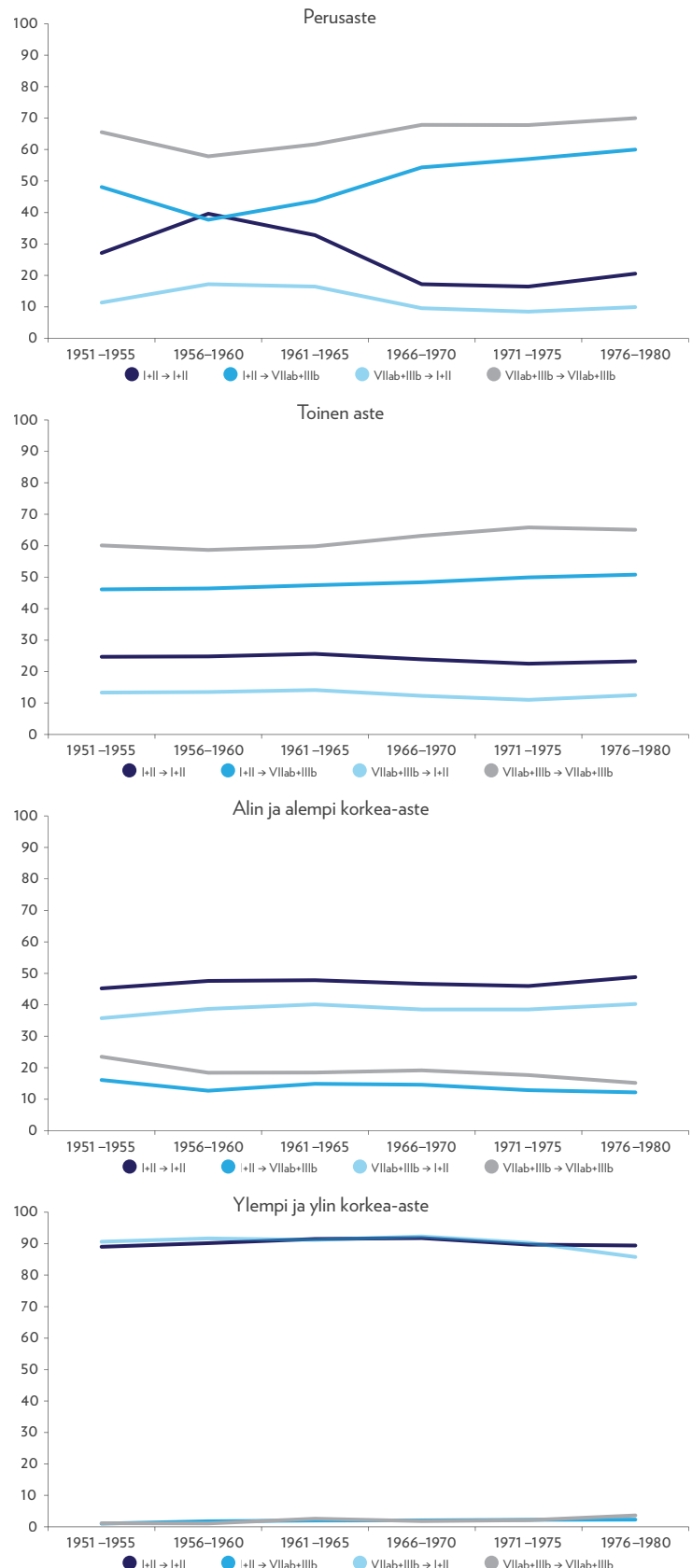
Vaikka hyväosaisimmassa luokassa on siis tapahtunut huomattavaa kasvua, se ei ole merkittävästi lisännyt niiden ihmisten osuutta, jotka olisivat syntyneet huono-osaisimpaan luokkaan ja päätyneet itse hyväosaimpaan luokkaan. Tätä tosin osin selittää huono-osaisen perhetaustan luokkien pienentyminen.

KOULUTUKSEN YHTEYS SOSIAALISEN NOUSUUN JA LASKUUN SUOMESSA

Edellä kuvattuja muutoksia kohorttien välillä yhdistää siis kaksi yleisemmän tason trendiä. Ensinnäkin hyväosaimmat yhteiskuntaluokat kasvavat muiden luokkien pienentyessä. Toiseksi vanhempien luokkien jakauma muuttuu enemmän kuin lasten luokkarakenne. Tarkastellaan seuraavaksi, miten nämä trendit näkyvät sosiaalisen liikkuvuuden ja koulutuksen välisessä yhteydessä.

Kuviossa 3 miehille ja kuviossa 4 naisille esitetään todennäköisyys päätyä hyväosaimpaan ja huono-osaisimpaan luokkaan huomioiden perhetausta (ja

Kuvio 4. Naisten sosiaalinen liikkuvuus 1951–80 koulutustasoittain vanhempien luokan sisällä.

Lähde: Omat laskelmat Tilastokeskuksen kokonaisaineistosta.

HYVÄOSAISISTA PERHEISTÄ PÄÄSTÄÄN HYVÄOSAISTEN LUOKKAAN MATALALLAKIN KOULUTUSTASOLLA HUOMATTAVASTI HELPOMMIN KUIN HUONO-OSAISISTA PERHEISTÄ.

kohortti) jokaisella neljällä koulutusasteella.

Kuvioista voi tehdä monia mielenkiintoisia havaintoja. Jos aloitamme ylimmästä koulutustasosta, huomaamme, että ylempään korkea-asteen tutkinnon hankkineet päätyvät yleisesti ottaen noin 90 prosentin todennäköisyydellä hyväosaistaan luokkaan, oli heidän perhetaustansa mikä vain, ja tässä on tapahtunut ajallisesti hyvin vähän muutosta. Vastaavasti todennäköisyys päätyä huono-osaistaan luokkaan korkeimmalla koulutustasolla on pysytellyt pitkälti 1–2 prosentin tienoilla perhetaustasta huolimatta. Koulutusinflaatiota ei siis ole tällä mitarilla nähtävissä.

“Ylemmän korkea-asteen tutkinnon hankkineet päätyvät yleisesti ottaen noin 90 prosentin todennäköisyydellä hyväosaistaan luokkaan, oli heidän perhetaustansa mikä vain.”

Alimman ja alemman korkea-asteen kohdalla taas on nähtävissä hieman enemmän eroa sekä perhetaustan perusteella että kohorttien välillä – ja myös miesten ja naisten välillä. Tällä koulutustasolla on huomattavasti pienempi todennäköisyys päätyä hyväosaiseksi kuin ylempään korkea-asteen tutkinnolla ja korkeampi todennäköisyys päätyä huono-osaiseksi. Miehillä hyväosaistaan asemaan nousun ja niissä pysymisen todennäköisyys on hieman laskenut, ja näiden väliin on avautunut neljän prosenttiyksikön ero hyväosaistaan perhetaustasta tulevien eduksi. Naisten kohdalla hyväosaistaan asemassa pysymisen ja sinne nousun todennäköisyys on

puolestaan noussut. Naisten kohdalla hyväosaistaan asemassa pysyminen on kuitenkin pysynyt vajaa kymmenen prosenttiyksikköä todennäköisempänä kuin huonoimmista asemista sinne nouseminen.

Siirryttäessä koulutuksessa alemmas todennäköisyys päätyä hyväosaistaan luokkaan putoaa huomattavasti ja todennäköisyys päätyä huono-osaistaan luokkaan kasvaa. Siinä määrin kun ajallista trendiä on nähtävissä, tukee se ajatusta koulutuksen merkityksen kasvusta. Todennäköisyys päätyä huono-osaistaan luokkaan toisen asteen tutkinnolla on kasvanut hieman, miehillä enemmän kuin naisilla. Ero hyväosaista ja huono-osaista perheistä tulevien välillä on miehillä hieman alle ja naisilla hieman yli kymmenen prosenttiyksikköä. Todennäköisyys päästä hyväosaistaan luokkaan toisen asteen tutkinnolla on jopa kaksinkertainen hyväosaista perheistä tulevilla verrattuna huono-osaista perheistä tuleviin.

Trendit ovat suurilta osin samankaltaiset enintään perusasteen tutkinnon suorittaneilla. Mahdollisuus päästä hyväosaistaan luokkaan tosin on jossain määrin epätodennäköisempää kuin toisen asteen tutkinnolla ja todennäköisyys päätyä huono-osaistaan luokkaan on jossain määrin todennäköisempää. Naisten kohdalla näkyy myös suurta vaihtelua näissä todennäköisyyksissä erityisesti vanhimpien kohorttien välillä.

Näillä kahdella matalimmalla koulutusasteella on selkeästi nähtävissä luokkien välinen ero. Hyväosaista perhetaustasta tulevat miehet ja naiset välttävät huono-osaistaan luokkaan päättymisen ja onnistuvat pääsemään hyväosaistaan luokkaan matalasta koulutustasostaan huolimatta huomattavasti suuremmissa määrin kuin

huono-osaista perheistä tulevat. Hyväosaista perheistä tulevilla on siis koulutuksesta riippumattomia väyliä ylläpitää sama luokka-asema kuin omilla vanhemmilla ja minimoida alaspäin suuntautuva sosiaalinen liikkuvuus.

Tästä huolimatta koulutus on kokonaisuudessaan merkittävässä roolissa sosiaalisen liikkuvuuden saavuttamisessa – ja toisaalta myös sosiaalisen pysyvyyden takaamisessa. Tarkastelun alla olleiden hyväosaistaan ja huono-osaistaan luokan välinen jakolinja kulkee erityisesti toisen asteen ja korkea-asteen välillä. Toisaalta myös perusasteen ja toisen asteen välinen ero on selkeä, erityisesti miehille – ja korkea-asteen sisällä alemman ja ylempään korkeakoulututkinnon välillä erityisesti naisille.

YHTEENVETO

Kaiken kaikkiaan tuloksemme tukevat aiemman kansainvälisen tutkimuksen havaintoa kompensatioedusta. Niiden keskuudessa, jotka saavuttavat vain matalan koulutustason, hyväosaista perheestä tulevat voivat päästä hyväosaistaan asemaan ja välttää huonoosaistaan aseman todennäköisemmin kuin huono-osaista perheestä tulevat.

Hyväosaiset vanhemmat voivat tarjota lapsilleen etuja, jotka takaavat hyväosaistaan ammatin näiden matalasta koulutustasosta huolimatta.

Kompensatioetua on selitetty muun muassa hyväosaisten vanhempien laajemmilla sosiaalisilla verkostoilla ja lasten ei-kognitiivisilla taidoilla. Nämä edesauttavat pääsyä ammatteihin, jotka

”MATALISTA SOSIAALISISTA ASEMISTA NOUSEMINEN TULEE LUULTAVASTI ENTISTÄ VAIKEAMMAKSI ETENKIN ILMAN KOULUTUSTA.”

eivät välttämättä vaadi korkeaa akateemista osaamista, mutta joissa esimerkiksi vuorovaikutustaidoilla on tärkeä rooli, ja jotka kuitenkin takaavat hyväosaisten ammatin. Tällaisia tehtäviä on perinteisesti löytynyt myynnin, markkinoinnin ja mainonnan aloilla, mutta niiden merkitys on korostunut myös muilla sektoreilla.

Korkeaa osaamista vaativien ammattien työmarkkinoiden uskotaan olevan meritokraattisemmat kuin matalaa osaamista vaativien ammattien. Tämä näkyy tuloksissamme siinä, että korkeakoulutuksen hankkineiden joukossa perhetaustalla on vähän merkitystä

sen suhteen, millaisiin asemiin lapset itse päätyvät.

Mielenkiintoista on huomata, että koulutusekspansio ei näytä juuri vaikuttaneen tähän yhteyteen Suomessa. Ainoat viitteet tämänkaltaisesta kehityksestä ovat luokkaerojen kasvu hyväosaisimpaan luokkaan pääsemisessä alimman ja alemman korkea-asteen tutkinnon hankkineilla miehillä sekä aivan nuorimmassa kohortissa ylemmän korkea-asteen tutkinnon hankkineilla naisilla.

Entä saammeko nähdä suurempia muutoksia lähitulevaisuudessa? Vanhempien aseman lapsien asemia nope-

ampi paraneminen on pääosin selittynyt maanviljelijöiden osuuden nopealla pienentymisellä vanhempien joukossa. Nyt tarkastelluista nuorimman syntymäkohortin kohdalla tuon luokan osuus vanhemmissa on jo erittäin pieni, eikä sillä ole enää merkitystä muutoksille liikkuvuudessa. Samaan aikaan koulutuksen periytyvyys näyttää vahvistuvan. Näin ollen matalista sosiaalisista asemista nouseminen tulee luultavasti entistä vaikeammaksi etenkin ilman koulutusta. Ennakoitavissa onkin koulutuksen merkityksen vahvistuminen sosiaaliselle liikkuvuudelle lähivuosikymmeninä. ■

Kirjallisuus

- BERNARDI, F. & BALLARINO, G.** (2016), Education as the Great Equalizer: a Theoretical Framework, teoksessa Bernardi, F. & Ballarino, G. (Eds.): Education, Occupation and Social Origin: A Comparative Analysis of the Socio-Economic Origin, 1–19. Edward Elgar, Cheltenham.
- BOL, T.** (2015), Has Education Become More Positional? Educational Expansion and Labour Market Outcomes, 1985–2007, *Acta Sociologica*, 58, 105–120.
- BREEN, R. & GOLDTHORPE, J.H.** (1997), Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory, *Rationality & Society*, 9, 405–426.
- BREEN, R. & MÜLLER, W.** (2020), Education and Intergenerational Social Mobility in Europe and the United States, Stanford, CA: Stanford University Press.
- EROLA, J.** (2009), Social Mobility and Education of Finnish Cohorts Born 1936–75. Succeeding While Failing in Equality of Opportunity? *Acta Sociologica*, 52, 307–27.
- HOUT, M.** (1988), More Universalism, Less Structural Mobility: The American Occupational Structure in the 1980s, *American Journal of Sociology*, 93, 1358–1400.
- HÄRKÖNEN, J. & SIRNIÖ, O.** (2020), Educational Transitions and Educational Inequality: A Multiple Pathways Sequential Logit Model Analysis of Finnish Birth Cohorts 1960–1985, *European Sociological Review*, 36, 700–719.
- LUCAS, S.R.** (2001), Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects, *American Journal of Sociology*, 106 1642–1690.
- PÖYLIÖ, H. & EROLA, J. & KILPI-JAKONEN, E.** (2018), Institutional Change and Parental Compensation in Intergenerational Attainment, *The British Journal of Sociology*, 69, 601–625.

Posti Green

PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS

Palkansaajien tutkimuslaitos on vuonna 1971 perustettu itsenäinen ja voittoa tavoittelematon kansantalouden asiantuntijayksikkö. Laitoksessa tehdään taloustieteellistä tutkimusta ja laaditaan suhdanne-ennusteita. Lisäksi laitoksen tutkijat toimivat ulkopuolisissa asiantuntijatehtävissä sekä osallistuvat aktiivisesti julkiseen talouspoliittiseen keskusteluun. Palkansaajien tutkimuslaitoksen toiminnan tavoitteena on tarjota tutkimustietoa yhteiskunnallisen keskustelun sekä päätöksenteon tueksi.

Palkansaajien tutkimuslaitoksessa tehtävän tutkimustyön painopiste on tilastollisiin aineistoihin perustuvassa empiirisessä tutkimuksessa. Sen taustalla on vahva teoreettinen näkemys ja tieteellisten menetelmien asiantuntemus.

Palkansaajien tutkimuslaitos
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki

P +358 40 940 1940
www.labour.fi

Vuosikerta 30,00 €
Irtonumero 10,00 €

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)